

- 29 De Kruif, *Liefhebbers en gewoontelezers*, 193.
- 30 Een uitzonderlijk archief is dat van de Leidse drukker en boekverkoper Luchtmans. Het beslaat de periode 1697-1848 en is van groot belang voor boekhistorisch onderzoek.
- 31 Universiteitsbibliotheek van Amsterdam, Archief van de firma Luchtmans UBA354, Deel 2: Administratie en boekhouding, folio 78, De Heer Schepen Van Gerwen debet, 1709.
- 32 P.G. Hoftijzer, 'Veilig achter Minerva's schild', in A. Bouwman e.a., *Stad van Boeken: handschrift en druk in Leiden, 1260-2000* (Leiden 2008) 247.
- 33 Hoftijzer, 'Veilig achter Minerva's schild', 247.
- 34 Van Selm, 'Particuliere bibliotheken en boekbezit in de Republiek', 90.
- 35 De Kruif, *Liefhebbers en gewoontelezers*, 194.
- 36 Het naslagwerk *Collegia en colleges : juridisch onderwijs aan de Leidse Universiteit 1575-1630 in het bijzonder het disputeren* (Groningen 1990) van Margreet Ahsmann bespreekt de studie rechten in een eerdere periode.
- 37 R. Lesaffer, *Inleiding tot de Europese rechtsgeschiedenis* (Leuven 2004) 317.
- 38 De Kruifs werk is in dit geval een uitzondering. In *Liefhebbers en gewoontelezers* worden verschillende korte periodes uitvoerig besproken.
- 39 Prak, *Gezeten burgers*, 291.
- 40 De Kruif, *Liefhebbers en gewoontelezers*, 194.
- 41 Lesaffer, *Inleiding* en P.G. Hoftijzer, 'Veilig achter Minerva's schild'.
- 42 Hoftijzer, 'Veilig achter Minerva's schild', 247.

Roucoop of Oostbos?

Gezicht op de Vliet door Jan van Goyen

Piet van der Plas en Martine van der Wielen-de Goede

'Topstuk Van Goyen voor het eerst te zien' kopte de *NRC* op 22 juli 2013. Museum De Lakenhal kon na een langdurige restauratie eindelijk een van de grootste schilderijen uit haar collectie aan het publiek tonen (afb. 1). Jan van Goyen (1596-1656) schilderde het doek van 131 bij 252 cm getiteld *Landschap met gezicht op Huys Roucoop* in 1642. Het schilderij was in 2002 door jonkvrouw C.B.J. Gevers-barones de Vos van Steenwijk nagelaten aan de Staat der Nederlanden en in overeenstemming met haar wens had Museum De Lakenhal het schilderij na haar overlijden in bruikleen gekregen als aanvulling op de daar al aanwezige Van Goyenverzameling.¹

Twijfel aan Roucoop

De afbeelding van het schilderij in het krantenartikel leidde bij één van de auteurs direct tot twijfel over de juistheid van de titel. De kerktoren van Voorschoten is namelijk aan de horizon geschilderd terwijl het in Voorschoten algemeen bekend is dat Roucoop op betrekkelijk geringe afstand van het dorp gelegen was. Een kaart uit 1615 laat inderdaad zien dat de afstand van Roucoop tot de kerk van Voorschoten slechts 850 meter was (afb. 2).

Ook blijkt uit de kaart dat Roucoop verder van de Vliet af lag dan het huis op het schilderij. Tevens is op de kaart een korenmolen getekend op de plaats waar op het schilderij een bos aanwezig is. Opstelling van een molen in een bos is vanwege de behoefte aan vrije wind uiterst onwaarschijnlijk.

Vergelijking van het door Jan van Goyen geschilderde huis met een tekening

Piet van der Plas studeerde scheikunde aan de RU Leiden en promoveerde aan de TU Delft. Hij doet onderzoek naar de middeleeuwse geschiedenis van het landschap rondom Leiden.

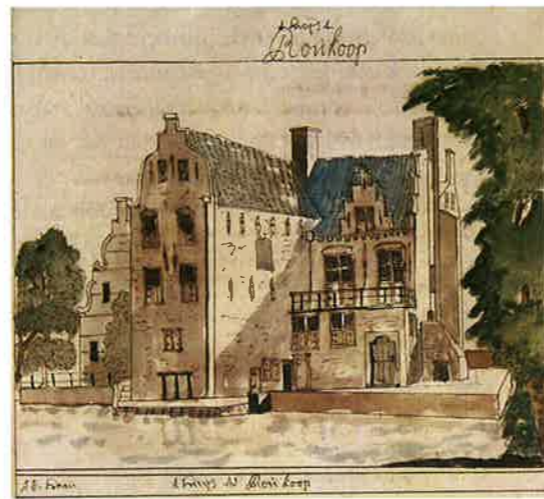
Martine van der Wielen-de Goede studeerde farmacie aan de Universiteit van Amsterdam en later geschiedenis aan de Universiteit van Leiden. Ze rondde die studie af met een doctoraalscriptie over de aanleg van het jaagpad tussen Leiden en Leidschendam in 1638.

Afb. 1. Gezicht op de Vliet door Jan van Goyen, 1642. Coll. Museum De Lakenhal, Leiden, in bruikleen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Afb. 2. Detail kaart Rijnland 1615. Coll. Kaartenverzameling Hoogheemraadschap Rijnland A-4074.

Afb. 3. Het huis Roucoop omstreeks 1730. Atlas Schoemaker, Coll. Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.

van Roucoop uit omstreeks 1730 wijst uit dat ook de bouwstijlen van Roucoop en het huis op het schilderij van elkaar verschillen (afb. 3). Het huis op het schilderij heeft een min of meer symmetrisch grondplan en is in de stijl van de Hollandse Renaissance gebouwd. Het onregelmatige bouwplan van Roucoop en de slotgracht stammen daarentegen onmiskenbaar uit de middeleeuwen. De combinatie van uiteenlopende gevels is een aanwijzing dat het huis waarschijnlijk in diverse fases is gebouwd. Wel is Roucoop kennelijk gemoderniseerd en heeft het inmiddels enige kenmerken van de Hollandse Renaissance verkregen zoals trapgevels en kruisramen.

De oudst bekende eigenaar van Roucoop was de Leidse patriciër Dirk Pietersz van den Bosch, in 1468 gaarder van het morgengeld van Rijnland en van 1470 tot 1485 rentmeester van de Abdij van Egmond in Rijnland.²

Het is onduidelijk wie het huis op het schilderij voor het eerst heeft geïdentificeerd als Roucoop. In 1958 verscheen in het tijdschrift *Cobouw* een artikel over de buitenplaats Marquette in Heemskerk. Daarin staat beschreven dat in een van de kleinere kamers een schilderij hing van Jan van Goyen, voorstellende een gezicht op de Vliet tussen Leiden en Voorschoten. Een op het schilderij voorkomend kasteel zou waarschijnlijk (!) het voormalige huis Roucoop zijn.³ Doordat de oevrecatalogus van Van Goyen uit 1973 deze identificatie zonder het gemaakte voorbehoud overnam is de titel *Gezicht op huis Roucoop* sindsdien gemeengoed geworden.⁴

Misschien Oostbos

In een artikel over Voorschotense buitenplaatsen schreef L.J. van der Klooster in 1971 dat het huis op het schilderij van Jan van Goyen Oostbos zou voorstellen.⁵ Ook dat huis lag aan de Vliet, maar ongeveer twee kilometer meer naar het zuiden, in het in 1645 van Voorschoten afgesplitste ambacht Veur (nu gemeente Voorburg-Leidschendam). Van der Klooster baseerde zich voor deze identificatie op de overeenkomst tussen de afbeelding van het huis op het schilderij en een gravure op een kelkglas (afb. 4b). De vorm en gravering van het glas wijzen op een vervaardiging halverwege de achttiende eeuw, ongeveer honderd jaar na het schilderij. Het voorgestelde landhuis heeft een bordestrap en drie ramen aan weerszijden van de voordeur. Het lijkt wat betreft opzet van de voorgevel op het door Van Goyen geschilderde huis, maar er zijn ook aanmerkelijke verschillen. Het gebouw op het kelkglas heeft een extra verdieping en mist de trapgevel. De inscriptie 'T' GROEYE & BLOEYE VAN OOST.BOS' suggereert dat er een feestelijke aan-

Links: Afb. 4a. Detail van het schilderij met het huis. Rechts: Afb. 4b. Gravure op kelkglas. Particuliere collectie, foto B.G. Wortelboer.

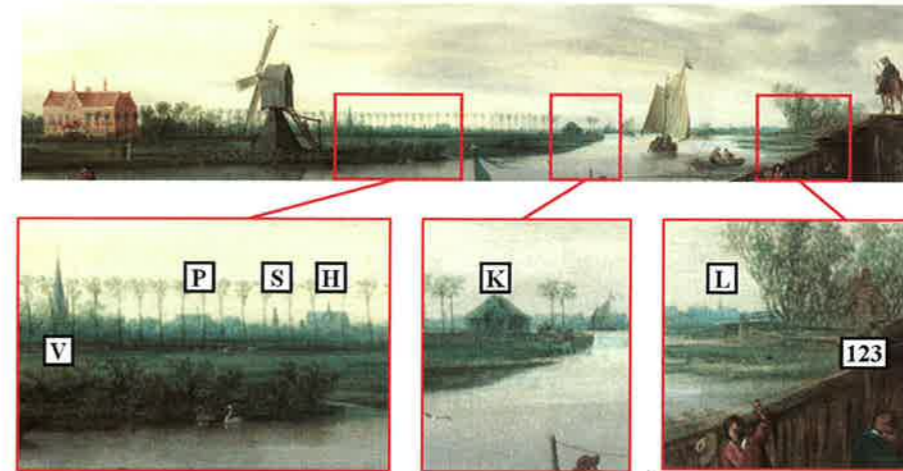
leiding was om het glas te laten maken, mogelijk een recente vergroting van het huis.⁶ Een verbouwing zou inderdaad de uiterlijke verschillen met het huis op het schilderij kunnen verklaren. De afwijkingen zijn echter te groot om met zekerheid vast te kunnen stellen dat het schilderij Oostbos voorstelt. Andere afbeeldingen van Oostbos zijn helaas niet bekend.

Het gezichtspunt van Van Goyen

Het bewijs dat het afgebeelde huis Oostbos voorstelt moet dus uit andere bronnen komen. Literatuuronderzoek biedt geen uitkomst: de schaarse publicaties over Oostbos bestempelen de nieuwbouw in 1652 van een klein huisje op een stuk land van slechts honderd roeden ten onrechte als de stichting van Oostbos.⁷

Een andere benadering is nodig. Zou het mogelijk zijn om op grond van de topografische details op het schilderij te reconstrueren waar Jan van Goyen stond bij het maken van zijn voorschetsen en daarmee vast te stellen welk voornaam huis hij afbeeldde? Op de achtergrond van het schilderij zijn van links naar rechts de kerktoeren van Voorschoten, de Pieterskerk, de Leidse stadhuistoren en de Hooglandse kerk herkenbaar (afb. 5 links onder).

Rechts op de voorgrond is een brug te zien met een huis er direct achter (zie afb. 1) en aan de overzijde van de Vliet staat een molen. De in 1958 afgebroken Oostbosmolen vertoont grote gelijkens met de molen op het schilderij en had nog dezelfde afmetingen als bij de oprichting in 1634. Een lijst uit 1641 van alle

Afb. 5. Topografische elementen op het schilderij. Boven een uitsnede van de horizon en onder nog verder uitvergroete details. V = kerk Voorschoten, P = Pieterskerk, S = Stadhuis, H = Hooglandse Kerk (let op de zwanen), K = Scheepmakerij aan De Knip(?), L = kerk Leiderdorp, 123 = brug-huiscombinatie bij perceelnummer 123.

polders onder Voorschoten en Veur vermeldt 'de polder daer die moelen op staende is op de landen van de heer Sixti, genaempt de Oostboschmoelen' (afb. 6).⁸

Op het land van Johan Sixti stond in 1642 ook het huis Oostbos. Dit huis wordt helaas op geen enkele landkaart uit de zeventiende of achttiende eeuw goed weergegeven. De locaties zowel van het huis als van de Oostbosmolen zijn voor het eerst nauwkeurig vastgelegd op de kadastrale minuut van 1831. Door die locaties te projecteren op de kaart van Rijnland uit 1647 ontstaat een duidelijker beeld van de situatie in dat jaar (afb. 7).

Van de oostelijke Vlietoever is een zeer gedetailleerde kaart bewaard gebleven op een schaal 1:2.000. In 1636 tekende landmeter Jan Jansz Dou het hele traject tussen Leiden en Leidschendam voor de aanleg van een jaagpad, geschikt voor een regelmatige dienst met trekschuiten. De kaart gaat vergezeld van een uitvoerig 'verbaal' oftewel verslag met nauwkeurige informatie over alle aan de oever gelegen huizen en de in het jaagpad te bouwen bruggen. Achter het jaagpad zou een vaarsloot parallel aan de Vliet komen om boeren de gelegenheid te bieden over water hun land te kunnen bereiken en aan te kunnen leggen zonder de trekschuiten te hinderen. Daarvoor moesten ze vanaf de Vliet onder het jaagpad door varen. Het bestek voor de in totaal 22 bruggen in het jaagpad bevat dertien bruggen hoger dan het pad zelf. Deze hoge bruggen waren geschikt voor hooischepen met een

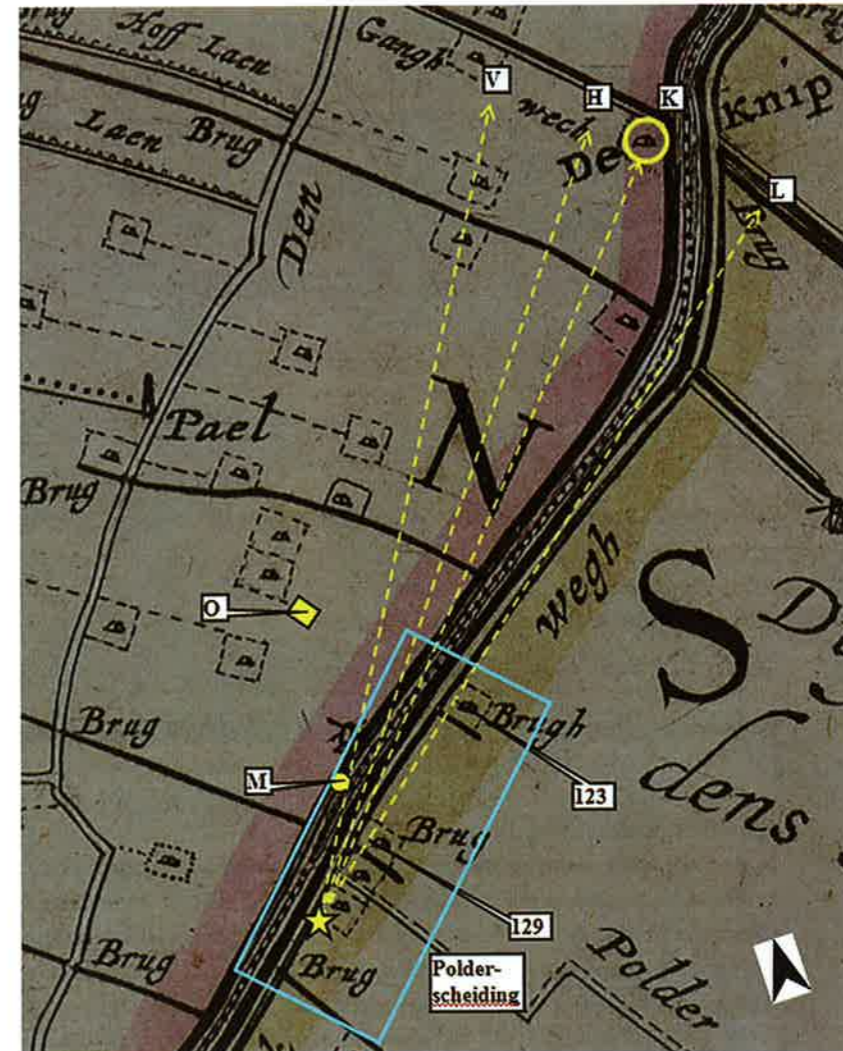

Links: Afb. 6a. Detail van het schilderij met de molen. Rechts: Afb. 6b. De in 1958 afgebroken Oostbosmolen komt in detail overeen met de molen zoals afgebeeld op het schilderij en had een 'vlucht' van 14.10 m (zie de man op de ladder als referentie). www.molendatabase.org, nummer 8543.

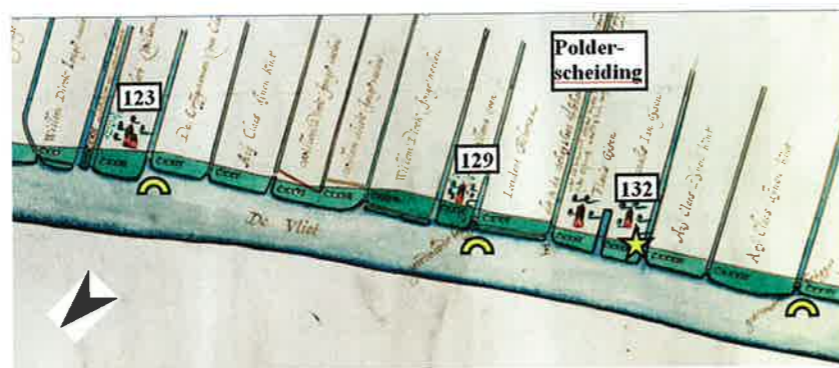
onderdoorvaart van drie meter breed en één meter tachtig hoog.⁹ De brug rechts op de voorgrond van het schilderij is onmiskenbaar van dit type. Bij slechts twee van deze dertien bruggen lag er zoals op het schilderij een huis direct aan de noordkant van de brug, op perceel 123 en op perceel 129 (afb. 8).

De kaart van de oostelijke Vlietoever kan op de Rijnlandkaart uit 1647 worden aangesloten omdat op beide kaarten de scheiding tussen de Duivenvoordse en de Starrevaartpolder is aangegeven. Vergelijking van beide kaarten leert dat de twee specifieke brug-huiscombinaties in de nabijheid van Oostbos lagen, perceel 123 ongeveer 100 meter noordelijk en perceel 129 ongeveer 100 meter zuidelijk van de Oostbosmolen (zie afb. 7).¹⁰

Het rechts op de voorgrond geschilderde huis ligt ten zuiden van de molen, dus kan het alleen het huis op perceel 129 zijn. Bij nadere beschouwing is ook de brug-huiscombinatie bij perceel 123 op de achtergrond van het schilderij te ontdekken (zie afb. 5 rechts onder).

Afb. 7. Kaart van Rijnland uit 1647 met daarop geprojecteerd het kader van afb. 8 en de locaties uit de kadastrale minuut 1831 van huis Oostbos (O) en de Oostbosmolen (M). V = zichtlijn kerktoren Voorschoten, H = zichtlijn Hooglandse kerk, K = scheepmakerij aan De Knip, L = zichtlijn kerktoren Leiderdorp. Gele ster: berekend standpunt Jan van Goyen in 1642. N.B. De locaties van de huisjes op de kaart uit 1647 zijn niet correct. Coll. Kaartenverzameling Rijnland A-4279, detail met markeringen.

Afb. 8. Twee brug-huiscombinaties bij percelen 123 en 129. Het besluit voor een extra brug bij perceel 123 kwam pas na het maken van deze kaart. Coll. Kaartenverzameling Rijnland A-490, detail met markeringen. Gele ster: beredeneerd standpunt Jan van Goyen in 1642.

Het gezichtspunt van Van Goyen lag dus iets ten zuiden van perceel 129, ongeveer op nummer 132.¹¹ Alle hiervoor benoemde topografische kenmerken zowel op de voorgrond als op de achtergrond van het schilderij zijn vanaf die positie in de juiste richting te zien. Het donkere gebouw aan de Vlietoever is mogelijk de scheepmakerij aan De Knip¹² en zelfs het minuscuul geschilderde kerktorentje aan de horizon achter perceel 123 is nu te benoemen als dat van Leiderdorp (zie afb. 5 midden en rechts onder). De hele topografische situering bevestigt dus dat op het schilderij inderdaad Oostbos is afgebeeld.

Oostbos onder Sixti

In de zestiende eeuw was een groot deel van de strandwal waarop Voorschoten, Leidschendam (voorheen Veur) en Voorburg gelegen zijn al in cultuur gebracht. Alleen het Schakenbos in Veur bestond nog uit een betrekkelijk ongerept bebost duinlandschap van circa 36 hectare. Een uitloper van het Schakenbos lag bij de Vliet en werd het 'Oostschakelbosken' genoemd.

In 1600 kreeg Johan van Banchem het Oostschakenbos in erfpacht.¹³ Zijn dochter Adriana van Banchem was in 1626 al weduwe van advocaat Johan Dirksz Sixtus toen zij naast het Oostschakenbos een 'woning als huis, schuur, barg en boomgaard' kocht.¹⁴ Zij overleed zelf in 1631 en het Oostbos kwam in bezit van haar zoon Johan Sixti, commies bij de ontvanger-generaal van Holland en in 1625 getrouwd met Maria van den Honert. Dit echtpaar kreeg slechts één zoon.¹⁵

Het grote huis Oostbos bestond kennelijk al in 1632 want toen moest Johan

Afb. 9. Burgemeester Johan Sixti. Detail van De Haagse magistraat in 1647 door Cornelis Jansens van Ceulen. Coll. Haags Historisch Museum.

Sixti voor de verponding de relatief hoge aanslag van 6 gulden betalen.¹⁶ Tussen 1634 en 1636 verwierf Johan nog meer grond bij Oostbos en ook aan de overzijde van de Vliet in Stompwijk, tot een totaal oppervlak van ruim 31 hectare.¹⁷

In 1644 trad hij toe tot de Haagse magistraat als burgemeester (afb. 9). In 1645 werd hij gecommiteerde van de Sociëteit, een belangrijk bestuursorgaan van Den Haag.¹⁸ Vanaf november 1650 tot zijn overlijden in juli 1662 was hij lid van de vroedschap.¹⁹ In 1647 werd hij aangesteld als kerkmeester van de Grote Kerk.²⁰ Zoals veel patriciërs in de Gouden Eeuw wist Johan tijdens zijn leven een aanzienlijk vermogen op te bouwen.²¹

Hij verkeerde ook in goede kringen. Zijn schoonvader was Rochus van den Honert, lid van de Hoge Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland en bevriend met Constantijn Huygens.²² In 1621 schreef Constantijn Huygens tijdens

een diplomatieke missie vanuit Londen 'Ik ben gezond, maar één van ons gevolg, de jonge Sixti, heeft de kinderpokjes'.²³ Of dit om Johan ging of om een van zijn beide broers is niet bekend, maar hieruit blijkt dat er al vroeg contacten waren tussen de families Sixti en Huygens.

Afwijkingen van de realiteit

Niet alle elementen op het schilderij zijn door Van Goyen waarheidsgetrouw weergegeven. Zo schilderde hij op de voorgrond een bocht in de Vliet terwijl uit kaarten blijkt dat de Vliet daar een recht verloop had. Van Goyen zal dit waarschijnlijk gebruikt hebben om Johan, Maria en Johan jr. centraal op de voorgrond te kunnen afbeelden. Tussen Oostbos en Voorschoten is geen enkele boerderij te zien en ook ontbreekt Roucoop. Misschien liet Van Goyen deze bebouwing weg om Oostbos extra te laten opvallen. De rechteroever van de Vliet ziet er op de achtergrond wat rommelig uit, alsof er tongen drassig land in het water uitstaken. Dit klopt niet, want in 1638 was het jaagpad beschoeid om afkalving van de oever en daarmee samenhangende hinder voor de trekschuiten te voorkomen.²⁴

Op de voorgrond zijn veel personages afgebeeld zowel op de wal als op het water, maar de getoonde activiteiten waren op die plaatsen in werkelijkheid ondenkbaar. Per dag passeerde 38 keer een reguliere trekschuit met passagiers of marktwaren en daarnaast allerlei ander verkeer. De trekschuiten hadden altijd voorrang en een schuit langs de oever leggen zoals op het schilderij was ten strengste verboden.²⁵

Een verborgen boodschap?

Centraal op de voorgrond van het schilderij zijn waarschijnlijk Johan Sixti, zijn vrouw Maria van den Honert en hun tienjarige zoon Johan jr. afgebeeld (afb. 10). Het is echter uiterst ongebruikelijk dat Johan Sixti als vermoedelijke opdrachtgever en eigenaar van Oostbos op de rug is afgebeeld. Johan kijkt naar de voorplecht van het bootje op de voorgrond maar daar is niets te zien. Alleen het zontje, precies op de middellijn van het schilderij, kijkt naar de schilder. Maria heeft haar hoofd naar haar echtgenoot gericht maar haar pupillen zijn uiterst rechts in haar ogen geschilderd zodat zij langs hem heen kijkt. Maria is een tweede keer afgebeeld in het luxe 'speelschuitje'. De man tegenover haar heeft dezelfde hoed als Johan maar een andere kleur haar. Aan de overkant van de Vliet staat nog een echtpaar met een jongen (zie afb. 4a). De vrouw draagt een lila jurk met een

Afb. 10. Johan Sixti, Maria van den Honert en hun tienjarige zoon Johan jr. met jachthond, zwanen en speelschuitje. Detail van het schilderij.

witte omslagdoek, evenals de tweede vrouw in het speelschuitje. Het lijkt er op dat er een boodschap in het schilderij is verborgen maar het is niet duidelijk wat die dan zou moeten zijn.

Duidelijk is wel dat Van Goyen allerlei verworvenheden van Johan Sixti uitbeelde om diens status te tonen. Het jachtrecht van Sixti komt tot uiting door de twee jachthonden aan zijn zijde, een pointer en een setter. Johan Sixti staat in het archief van de houtvesterij van Holland en West-Friesland vermeld op een lijst uit 1633 van personen die 'jacht houden ende deselve frequenteren'.²⁶ Het jachtrecht werd stevig gehandhaafd zoals bleek op 2 september 1656, toen de baljuw van Veur de zoons van Johan Sixti's knecht in gijzeling nam nadat ze op de trekweg langs de Vliet met gevangen hazen waren gezien.²⁷ Of Johan Sixti in 1642 visrecht bezat is niet expliciet bekend maar in 1695 hoorde bij de buitenplaats Oostbos een 'portie van een visscherij'.²⁸

De afgebeelde zwanen wijzen op het recht van 'zwaandrift', een leenrecht om zwanen te mogen houden, dat echter alleen bekend is van Johans voorouders. Dit recht was sinds 1618 niet meer in bezit van de familie maar wellicht wilde de schilder er toch de status mee uitbeelden.²⁹

Met het speelschuitje, voortgetrokken door een jager op een paard, mocht Johan Sixti als eigenaar van aanliggend land de trekweg gebruiken zonder betaling van tol.³⁰ Van twee stukken oostelijke Vlietoever in Stompwijk, op de kaart van Dou genummerd met 115 en 117, had hij in 1636 stroken moeten afstaan voor

de aan te leggen trekweg.³¹ De agrarische activiteiten van de pachter van het bij Oostbos behorende land blijken uit de melkschuit links, de schuit met koeien die de Vliet oversteekt en de kochandel met handjeklap rechts.

Oostbos na Sixti

De verschillen tussen het in 1642 geschilderde huis en dat op het kelkglas uit midden achttiende eeuw zijn te verklaren uit de acties van opeenvolgende eigenaren.³² In 1658 verkocht Johan Sixti Oostbos voor 60.000 gulden aan de erfgenamen van Johan Schas en Barbara van Hoogstraten. De omschrijving luidde: 'Seeckere hofstede wooninge genaemt Oostbosch ende de huijsinge wegen schuijren boomgaarden thuijn en bosch landen soo teel weij als hooijlanden met den aenwesene thuijngereetschap ende dergelijcke tot de voorsz hofstede wooninge specterende'. Het bijbehorende land besloeg 40 morgen oftewel 31 hectare.

In 1707 kocht Pieter van Berkel het huis Oostbos met slechts zes morgen land rondom maar een paar maanden later breidde hij het oppervlak uit met vier morgen die oorspronkelijk bij de aangrenzende buitenplaats Haagwijk hoorden. Daardoor ontstond de basis voor een luxe siertuin rond het huis.

Toen Everard van Hussen Oostbos kocht in 1719 waren bij de koop inbegrepen 'alle de behangsels' en een 'schilderije voorstellende Oostbos' dat kennelijk belangrijk genoeg was om apart in de transportakte te vermelden. Waarschijnlijk ging het hierbij om het grote schilderij van Jan van Goyen.

Van Hussen ging verder met de tuinaanleg. Hij verplaatste de toegangssloot vanaf de Vliet naar de zuidzijde van de zogenaamde achterlaan waardoor het op het schilderij afgebeelde ophaalbruggetje overbodig werd.³³ Bij die actie is vermoedelijk ook de op het schilderij voor het huis afgebeelde bomenrij verdwenen. Tot slot voegde hij twee 'speelhuisjes' toe, paviljoentjes om van de tuin te kunnen genieten.

Nicolaas Twent, eigenaar van Oostbos vanaf 1726, breidde de buitenplaats uit met aangrenzend land en huisjes en vergrootte bovendien het herenhuis.³⁴ Dit blijkt uit een aanzienlijke verhoging van de verpondingsaanslag.³⁵ De verbouwing van een huis in Hollandse Renaissancestijl naar een meer classicistisch uiterlijk past in een voor die tijd veel toegepaste modernisering en geeft een verklaring voor het uiterlijke verschil tussen schilderij en kelkglas.

Twents erfgenamen verkochten in 1792 de buitenplaats met inmiddels twee en een halve morgen extra grond erbij aan Adriaan Gevers Deynoot.³⁶ Zijn zoon Cornelis Johan breidde het grondbezit van Oostbos geleidelijk verder uit, niet

in de laatste plaats om meer zeggenschap te krijgen over het polderbeheer en de directie van de watermolen.³⁷ Bij zijn overlijden in 1848 hoorde bij het bezit ruim 32 hectare land waaronder 29 hectare in de Oostbospolder. Zijn weduwe en zijn ongehuwde dochter Maria Adriana Wilhelmina Elisabeth Gevers Deynoot bleven op Oostbos wonen tot de verkoop in 1869.³⁸

De nieuwe eigenaar liet het bos kappen en verkocht een deel van het land. In 1870 kwam Oostbos in handen van de gebroeders Oosterlaan die de buitenplaats verder ontmantelden om een agrarisch bedrijf te starten. Het grote huis werd in 1873 afgebroken.³⁹

De verdere lotgevallen van het schilderij

In transportaktes van na 1719 staat het schilderij van Oostbos niet meer apart genoemd. Toch is het niet ondenkbaar dat het grote schilderij ook bij latere wisselingen van eigenaar op Oostbos is gebleven, misschien 'nagelvast'. In de transportakte van 1792 staat wel een 'geboisseerde' kamer vermeld (voorzien van wandbetimmering met regels en stijlen waartussen panelen konden worden geplaatst) en ook behoorden tot de koop 'meubilaire goederen op seekere lijst gespecificeerd' maar die lijst is helaas niet overgeleverd.⁴⁰

In 1867 was het huis Oostbos ingericht met een ronduit sober te noemen inboedel. In de boedelbeschrijving na het overlijden van de weduwe Gevers Deynoot-Beelaerts staat geen enkel schilderij op Oostbos vermeld. Rond die periode gebruikte Maria Gevers Deynoot het huis voornamelijk om samenkomsten te organiseren. Luxe objecten waren mogelijk al voor 1867 uit het huis gehaald.⁴¹

In 1882, negen jaar na de afbraak van het huis Oostbos, werd het schilderij in Brussel tentoongesteld.⁴² Hoewel het in de catalogus de neutrale titel 'Paysage avec cours d'eau' droeg, kan het vanwege de daarbij genoemde afmetingen eigenlijk niet om een ander dan het hier besproken schilderij zijn gegaan.⁴³ Het behoorde tot de collectie van de in Brussel woonachtige prins Charles van Arenberg. In het archief van de prins is een ongedateerde notitie bewaard gebleven die de Van Goyen uit 1642 bestempelt als een 'nouvelle acquisition'.⁴⁴

Na de Eerste Wereldoorlog kwalificeerde de Belgische overheid de oorspronkelijk uit de Duitse Eifel afkomstige familie Arenberg als 'vijandige ingezetene'.⁴⁵ De familiebezittingen werden deels in beslag genomen en ter dekking van de oorlogsschade verkocht. In 1926 werd het kunstbezit van de weduwe van prins Charles van Arenberg door de Belgische staat geveild, maar in de veilingcatalogus komt het schilderij niet voor.⁴⁶ In 1927 noemde C. Hofstede de Groot hem nog steeds

als eigenaar van Jan van Goyens *River Scene* in zijn acht delen tellende catalogus van zeventiende-eeuwse Hollandse schilders.⁴⁷

Hoe het schilderij in bezit van jonkheer Abraham Daniel Theodoor 'Daan' Gevers (1901-1989) is gekomen is niet bekend. Hij was de jongste zoon van jonkheer Hugo Gevers van Marquette (1858-1921) en jonkvrouw Pauline Adriana van Lennep (1869-1947) en hij was in hetzelfde jaar geboren als Erich van Arenberg, een achterneef van prins Charles.⁴⁸ Op de kostschool zaten zij in dezelfde klas waardoor een vriendschap ontstond die hun hele leven in stand zou blijven. Jonkheer Daan huwde in 1943 met Christine Bernardine Johanna barones de Vos van Steenwijk genaamd van Essen tot Windesheim (1916-2002). Kort na hun intrek op het huis Marquette kreeg het jonge echtpaar te maken met inkwartiering door de Duitsers. De contacten met Erich van Arenberg bleven na de oorlog behouden en het echtpaar ging regelmatig op diens voorouderlijke bezit in de Eifel jagen.

Zoals hiervoor beschreven bezocht journalist Van Ebbenhorst Tengbergen in 1958 het huis Marquette en trof het schilderij daar aan in een kleine kamer. In 1979 besloot het echtpaar Gevers om kleiner en gerieflijker te gaan wonen en Marquette te verkopen. Tijdens voorbereidingen van de overdracht van het schilderij aan de Staat der Nederlanden in 2002, vertelde de barones aan conservator oude kunst van Museum De Lakenhal Christiaan Vogelaar alleen dat het schilderij omstreeks 1950 in het bezit van haar en haar echtgenoot was gekomen.

Conclusie: niet Roucoop maar Oostbos

Jan van Goyen schilderde in 1642 niet Roucoop maar Oostbos. Een reconstructie van zijn gezichtspunt levert hiervoor het bewijs. Diverse topografische elementen zijn zodanig nauwkeurig weergegeven dat deze reconstructie mogelijk was. De verschillen in weergave tussen het schilderij uit 1642 en een gravure van Oostbos op een glas uit midden achttiende eeuw zijn te verklaren uit de acties van opeenvolgende eigenaren zoals tuinaanleg en een vergroting en verbouwing van het huis tussen 1729 en 1733.

Het bewijs wordt ondersteund door een transportakte uit 1719 met vermelding van een schilderij van Oostbos dat kennelijk bijzonder genoeg was om apart te vermelden. Bovendien blijken de als stoffering weergegeven tafereeltjes op de voorgrond van het schilderij stuk voor stuk symbolen voor de verworvenheden en rechten van Oostboseigenaar Johan Sixti. De nieuwe titel van het schilderij luidt dan ook *Gezicht op de Vliet bij Voorschoten met huis Oostbos*.

Noten

- 1 Met dank aan Christiaan Vogelaar, conservator oude kunst bij Museum De Lakenhal, voor de adviezen bij het tot stand komen van dit artikel.
- 2 M. Bos, *Het Stichts-Hollandse geslacht van den Bosch* (Hilversum 1995) 154, 168, 218; P.A. Meilink, *Het archief van de Abdij van Egmond* (Den Haag 1951), inv.nr. 584, 783-786. Zie ook www.janvanhout.nl, F. van Kan, 'Het Leidse Patriciaat tot 1420', lemma Van den Bosch.
- 3 Aflievering in een serie beschrijvingen door diverse auteurs van buitenplaatsen in Nederland. E.J. van Ebbenhorst Tengbergen, 'XXVII Kasteel Marquette of Huis te Heemskerk', *Cobouw* 102 nr. 15 (11 april 1958); eveneens in F.W. van Gulick (red.), *Nederlandse kastelen en landhuizen* (Den Haag 1960) 292-295. Met dank aan W. van den Eijkel.
- 4 H.J. Beck, *Jan van Goyen 1596-1669*, 4 delen (Doornspijk/Amsterdam 1972-1991), deel II (1973) nr. 488.
- 5 L.J. van der Klooster, 'Kastelen en Landhuizen in Voorschoten', *Voorschoten Historische Studiën* (1971) 136.
- 6 Voor datering: R. Aardewerk, 'Ons vrolijk buytenleven, verbeeld op twee drinkglazen van Kasteel Duivenvoorde', <http://www.artwis.com/articles>; Met dank aan mw. A. Laméris, antiquair te Amsterdam.
- 7 Nieuwbouw door timmerman Cornelis Gerritsz. Hogendorp. Gemeentearchief Wassenaar-Voorschoten (GAWV), Oud Archief Voorschoten, inv.nr. 144b; C.H. Voorhoeve, *Lusthoven en oude huizen langs de Vliet* (Den Haag 1974) 179; C.H. Voorhoeve, 'Buitenplaatsen, herbergen en oude huizen' in F.H. Chr.M. Daams en J.D. de Kort, *Over, door en om de Leytsche Dam, geschiedenis van een gouden gemeente* (Leidschendam, 1988) 149.
- 8 Reglement Oostbospolder 1634, afschrift uit 1721. Nationaal Archief (NA) 3.20.47 Familiearchief De Raadt, inv.nr. 234; Polderlijst Oud Archief Hoogheemraadschap van Rijnland (OAR), inv.nr. 225 fol. 57. Er zijn geen aanwijzingen dat de molen na 1634 is vervangen. In 1813 had deze molen een 'vlucht' van 14m10, een maat die overeenstemt met de molen op het schilderij, waar een man op de ladder als referentie kan dienen. OAR, inv.nr. 7764, 16 oktober 1813; L.E. Teixeira de Mattos, *De waterkeeringen, waterschappen en polders van Zuid Holland deel 1* (s-Gravenhage 1906) 710-711.
- 9 OAR Kaartenverzameling Rijnland A-490; Bestek van de bruggen Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO), Stadsarchief (SA) II, inv.nr. 6759, 2; Verbaal van de secretaris ELO, SA II, inv.nr. 6749; M. van der Wielen-de Goede, *De nieuwe trekweg langs de Vliet. Het jaagpad van Leiden tot de Leidschendam en de trekschuiddiensten naar Delft en naar Den Haag, 1636-1638* (Leiden 2006) 74.
- 10 Op beide kaarten is de scheidsloot tussen de Duivenvoordse en de Starrevaartpolder aangegeven zodat de kaarten op elkaar kunnen worden aangesloten.
- 11 Bij het huidige adres Oostvlietweg 28A, Leidschendam.
- 12 Zie de kaart uit 1636. Kaartenverzameling Rijnland A-490.
- 13 *Register van Holland ende Westvriesland van den jaare 1600 en 1601*, 321-323. Ook wel aangeduid met deel 2 van *Resolutiën van de Heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt - (1574) - (1798)*; online op www.books.google.com. J.C. Kort, 'Repertorium op de grafelijke lenen in Rijnland 1222-1650' *Ons Voorgeslacht* 42-45 (1987-1990), leen 360, 424, online op www.hogenda.nl.
- 14 Barg is hooiberg. GAWV, Oud Rechterlijk Archief Voorschoten, inv.nr. 5, fol. 33v.

- 15 Johan Sixti junior werd op 6 maart 1632 gedoopt in de Kloosterkerk te 's-Gravenhage.
- 16 Verponding is een gewestelijke belasting op grond en op huizen. GAWV, Oud Archief Voorschoten, inv.nr. 144a, fol. 18v, huis 88.
- 17 GAWV, Oud Rechterlijk Archief Voorschoten, inv.nr. 7, fol. 17, 58v en 77v; Haags Gemeente Archief (HGA), Archief Leidschendam/Voorschoten (ALV), 420, Oud Rechterlijk Archief Stompwijk, inv.nr. 7, fol. 193, 249, 272v, 303 en 339v.
- 18 F.P. Wagenaar, "Dat de regering niet en bestaat bij het corpus van de magistraet van Den Hage alleen". *De Sociëteit van 's-Gravenhage (1587-1802, een onderzoek naar bureaucrativering (Leiden 1997) Bijlage 2.*
- 19 H.P. Fölting, *De vroedschap van 's-Gravenhage 1572-1795* (Pijnacker 1985) 113.
- 20 W. Snouckaert van Schauburg, 'Beknopte inventaris van het oud-archief van de Grootte of Sint Jacobskerk te 's-Gravenhage', *De Navorscher* (1908) 276.
- 21 Vermogen in 1627 en in 1654: H.E. van Gelder, 'Haagse cohieren 1627', *Die Haghe* (1913) 40, 46 en M. Keblusek, 'Boeken in de hofstad, Haagse boekcultuur in de Gouden eeuw', *Hollandse Studiën* 33 (Hilversum 1997) 48; Bezit in Valkenburg: C. Hoek, 'De Leenkamer van de Hofstad te Zuidwijk', *Ons Voorgeslacht* 1978 (33) 654; Huizen in Den Haag: HGA notarieel archief 0372-01, inv.nr. 105 fol. 437 en inv.nr. 593b fol. 65, 70 en 71; *Die Haghe* (1945), 60; J. Schwencke, *Nieuwe wandelingen door Oud-Den Haag* (Zaltbommel 1968) 47, 48. Buitenplaats in Wateringen: HGA notarieel archief 0372-01, inv.nr. 224, fol. 197.
- 22 Michael van den Honert, 'Van den Honert en Huygens, Leidschendam en Voorburg' <http://home.online.nl/audeman/vdH/Thomas.html>; *Constantijn Huygens, zijn plaats in geleerd Europa* (University Press, Amsterdam 1973) 203, 206, 208, 283.
- 23 C. Huygens, *Briefwisseling*. Deel 1: 1608-1634 (ed. J. Worp, 1911) brief nr. 100, 23 februari 1621.
- 24 ELO, Archief Trekvaarten en Jaagpaden, inv.nr. 15, fol. 248; Van der Wielen-de Goede, *De nieuwe trekweg*, 81.
- 25 Ordonnantie van de gabelle, ofte tholle op den nieu-gemaecten Trekwech by de Steden Delft ende Leyden. ELO, SA II, inv.nr. 6740, 23 februari 1638.
- 26 Fölting, *De vroedschap van 's-Gravenhage*, 78, 97, 113-114, 274; NA Houtvesterij van Holland en West-Friesland 3.01.31, inv.nr. 53, fol. 112v.
- 27 HGA, notarieel archief 0372-01, inv.nr. 429, fol. 57.
- 28 HGA-ALV, Oud Rechterlijk Archief Veur (ORAV), inv.nr. 3, fol. 56.
- 29 Lenen 317 en 424 in C. Hoek, 'De Leenkamer van de Heren van Wassenaar', *Ons Voorgeslacht* 1978 (33) 576 en 628; *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* (deel 5) 25.
- 30 OAR, inv.nr. 2745/15.
- 31 Zijn procuratiehouder Antonie van Doorn ontving hiervoor de vergoeding: f 62 en f 63 (f 1.000 per morgen). Van der Wielen-de Goede, *De nieuwe trekweg*, 133.
- 32 Overdrachten in HGA-ALV, ORAV. Verkoop 1658, inv.nr. 1, fol. 138v-139; Verkoop 1707, inv.nr. 3 fol. 122v; Uitbreiding 1708 inv.nr. 4, fol. 5; Verkoop 1719, inv.nr. 4, fol. 82; Verkoop 1726, inv.nr. 5, fol. 23.
- 33 Vergunning van het Hoogheemraadschap van Rijnland 28 december 1720. OAR, inv. nr. 243, fol. 91v.
- 34 Aankoop twee stukken grond aan de heerweg met huizen er op. HGA-ALV, ORAV, inv.nr. 5, fol. 38, 4 februari 1729 (huis afgebroken 1765) en ORAV, inv.nr. 13, 26 oktober 1779; Morgenboek Veur OAR, inv. nr. 7745c; Ontvangboeken en kohieren van de 200e penning over de landerijen en de 100e penning over de huizen, Veur 1782. HGA-ALV, 270, inv.nr. 356.
- 35 9 gulden samen voor een huis en een tuinhuis, later samengevoegd tot één aanslag. In de kohieren van 1733 tot 1805 bleef de aanslag onveranderd 12 gulden en 10 stuivers. Gaardersboeken Veur NA 3.01.29, inv.nrs. 496 en 533; Ontvangboeken Veur 1747-1805 HGA-ALV 270, inv.nrs. 351, 352, 354 t/m 367; Uit de kadastrale leggers blijkt geen wijziging in de hierna volgende periode tot 1831. Kadastrale leggers Veur. HGA-ALV, 270, inv. nrs. 2129 t/m 2134.
- 36 Verkoop 18 augustus 1792 HGA-ALV ORAV, inv.nr. 13.
- 37 OAR, inv.nr. 7764. Plannen voor samenvoeging Knippolder en Oostbospolder.
- 38 In de akte worden de kadastrale nummers van het verkochte genoemd. HGA-ALV, notarieel archief Voorburg na 1842 (NAV), inv.nr. 27 (1869), akte 4447.
- 39 Verkoop 1870 HGA-ALV, NAV, inv.nr. 28 (1870), akten 4425 en 4426. Amotie van huis en bijgebouwen 1873. Kadastrale legger Veur. HGA-ALV, 270, inv.nr. 2133, artikel 268.
- 40 HGA-ALV, ORAV, inv.nr. 13, 18 augustus 1792.
- 41 HGA-ALV, NAV, inv.nr. 25 (1867) akte 4053.
- 42 *Exposition néerlandaise de Beaux-Arts organisée au bénéfice de la Société néerlandaise de bienfaisance à Bruxelles : catalogue explicatif (Brussel 1882) catalogusnummer 78.*
- 43 131,5 x 252,5 cm.
- 44 Persoonlijke mededeling van mw. A. Verbrugge, Universiteitsarchief en Kunstpatrimonium KU Leuven.
- 45 M. Triest en G. van Poucke, *Het grote taboe na de grote oorlog, de Belgische staat versus de adellijke familie Arenberg* (Leuven 2013).
- 46 *Catalogue de la très belle galerie de tableaux anciens ayant appartenu à la princesse Charles d'Arenberg ... de la Galerie Georges Giroux*; Persoonlijke mededeling mw. A. Verbrugge, Leuven.
- 47 C. Hofstede de Groot, *A Catalogue Raisonné of the Works of the Most Eminent Dutch Painters of the Seventeenth Century*, acht delen (Londen 1908-1928), deel 8 (1927) 173, cat.nr. 657 b.
- 48 Niek Kaan 'Wie was jonkheer Frits Gevers', *Jaarboek Oud-Castricum* 26 (2003) 53-63; A. Hoogewerf, 'De laatste jaren van de familie Gevers op Marquette', *Historische Kring Heemskerk* 18 (1997) 41-48; Persoonlijke mededeling Jhr. L. Boreel, Wassenaar.